

STARI GRAD BJELAJ: TVRĐAVA NAD KOJOM ŠAPUĆU VJETROVI

Stari grad Bjelaj se prvi put spominje 1495., kada je blagajnik kralja Vladislava II zabilježio, da je isplatio Gašparu Perušiću (viceban Hrvatske) svotu od 30 forinti „za očuvanje njegovog grada Belaja” (egregio Caspar Perusyth pro conservacione castris sui Belay dati sunt 30 fl.).[2] Očito se je tada radilo o obrani grada Bjelaja u tadanjoj županiji Pset. Deset godina poslije, naime 1505. držala je taj grad zajedno sa Sokolom i Ripčem knjeginja Beatrica Frankopan, udova bana Ivaniša Korvina, te je u njezino ime svim trim gradovima upravljao kaštelan Dujam Orlovčić.[3] Grad je ime dobio po bjelini kojom se isticao iznad Bjelajskog polja. Grad ima dva dijela: južni srednjovjekovni i sjeverni osmanski koji se međusobno razlikuju po načinu gradnje. Po osvajanju Jajca 1528., osmanske čete su produžile prema Bihaću, ali ih je pod Bjelajem potukla vojska bana Ivana Karlovića i braće Vuka i Krste Frankopana.[4] Ipak, u periodu 1530. – 1537. Bjelaj je pao pod osmansku vlast. Pripao je bosanskom sandžaku, vilajetu i kadiluku Neretva. Već 1540. godine spominje se nahija Bjelaj, a nešto kasnije kao nahija Bjelaj - Blagaj. Ubrzo potpada pod kadiluk Kamengrad koji se spominje kao kadiluk i u bosanskom i u kliškom sandžaku. Od 1562. je priključen u kadiluk Novosel koji je u kliškom sandžaku. U gradu Bjelaju je bila stalna posada pod zapovjedništvom dizdara. Od 1592. grad je u sastavu bihačke kapetanije a u 18. stoljeću u sastavu petrovačke kapetanije. Dana 19. srpnja 1737. ovdje je poražen dio austrijske vojske. Zapovjednik bosanskih četa bio je Alibeg Omerpašić koji je u toj borbi i poginuo.[5] Moćna i ugledna begovska krajiška porodica u prvoj polovini vladanja Osmanlija, Ibrahimpašići, nazvani su po Ibrahim-paši, Deli-Muratovom sinu. U Bjelaju je sve do sredine 20. stoljeća postojalo turbe Deli-Murata, koje se nalazilo na oko 50 m od kule Ibrahimpašića u tom mjestu. Deli-Muratov sin, Ibrahim, koji je rođen u vrijeme kada mu je otac poginuo i koga je školovala Porta, izgradio je Ripač, podigao džamiju koja se zvala Ibrahim-pašina džamija, a posjede je dobio u Lici (oko Lapca), zatim u Bihaću, Ripču, Bjelaju i oko današnjeg Bosanskog Petrovca. Kasnije se kao rodonačelnik javlja Bećir-beg iz Bjelaja (1760. – 1791). Početkom 20. stoljeća ova begovska porodica spadala je u red onih kod koje nije bilo predstavnika s izrazito velikim zemljišnim posjedima. Imali su posjede u Vranovini, Vođenici, Vedrom Polju, Driniću, a u Bjelaju im je posjed iznosio 752 dunuma.[6] Prva osnovna škola u mjestu je izgrađena od drveta i podigle su je poznate dobrotvorke Mis Irbi i Džonstonova. Poslije je škola pregrađena pa je taj drugi dio služio kao kapela uz koju je prigrađen zvonik. Na mjestu dotrajale kapele izgrađen je 1925. današnji hram sv. Georgija. 1996. hram je devastiran i obnovljen 2006. Drugi svjetski rat su Muslimani iz Bjelaja proveli u izbjeglištvu. Predhodno su bez borbe razoružali ustaše, preuzeli vlast i predali je ustanicima. U Bjelaju je 1922. rođen Mahmut Ibrahimpašić Mašo, narodni heroj Jugoslavije. Bio je politički komesar 5. krajiške (kozarske) brigade i na toj dužnosti je poginuo 19. oktobra 1944. u borbama za oslobođenje Beograda. Već je u studenom proglašen narodnim herojem, među prvim partizanskim borcima i jedini sa šireg područja Bjelaja. Ovdje je 1923. rođen i poznati dječji pisac Ahmet Hromadžić čija su djela ušla u školsku lektiru nekih europskih zemalja. Dobitnik je velikog broja književnih nagrada, a kao urednik u izdavačkom preduzeću "Veselin Masleša" osnivač je dječje biblioteke "Lastavica".

Bezbroj tragova i arheoloških dokaza upućuju na praistorijske naseobine, ali i civilizacijske ostatke iz doba Ilira i Rimljana, kada je Petrovačkim poljem prolazila važna putna transferzala i povezivala Dalmaciju s dolinama Sane i Une.

Jedan od najupečatljivijih spomenika na ovom prostoru je stari grad Bjelaj, koji se nalazi na rubu Bjelajskog polja, udaljen desetak kilometara od samog Bosanskog Petrovca. Još dobro očuvana kula i ostaci zidina nekada moćnog utvrđenja smješteni su na vrhu brijega, nadvisujući okolni prostor. S ovog mjesta puca pogled na prostranu zelenu visoravan omeđenu šumovitim grmečkim vrletima.

Ne postoje pisani dokazi o tome kada je sagrađen, ali historičari smatraju kako je to moglo biti u 14. vijeku, zbog čega pripada srednjovjekovnom periodu. Legenda kaže kako je ime dobio po bijeloj boji, odnosno bjelini kamena od kojeg je sagrađen, zbog čega se posebno isticao u odnosu na okolni prostor. Tvrđava se sastoji od dva dijela, i to južnog, koji je nastao za vrijeme Ugara, i sjevernog, koji je izgrađen u vremenu kada su Osmanlije zauzele grad i zavladao ovim prostorima.

Poslije osvajanja Jajca, 1528. godine, osmanske čete su nastavile napredovanje prema sjeverozapadu, pa je ispod zidina Bjelaja došlo do njihovog sukoba sa ugarsko-hrvatskim snagama, kada su Osmanlije poražene od trupa pod vodstvom velikaša Ivana Karlovića te braće Vuka i Krste Frankopana. Ipak, nešto kasnije Otomani su zavladao ovim prostorima, a Bjelaj je pripao bosanskom sandžaku, vilajetu i kadiluku Neretva. Već 1540. godine spominje se prvi put nahija Bjelaj, ali ubrzo potpada pod kadiluk Kamengrad.

U sačuvanim istorijskim dokumentima navodi se kako je 1577. godine u tvrđavu smještena posada od 370 osmanskih plaćenika pod zapovjedništvom dizdara. Od 1592. godine grad se nalazio u sastavu Bihaćke kapetanije, a od 18. vijeka u sastavu Petrovačke kapetanije. Zabilježeno je kroz istoriju da je 1747. godine u Bjelaju bila posada od 30 članova i dizdar Hasanaga. Prema popisu stanja utvrđenja i oružja iz 1833. godine u Bjelaju su imali top od 12 pedalja i tri mala topa od šest pedalja. Kada je riječ o arhitektonskom izgledu kamenog utvrđenja, posebno se ističe masivna okrugla kula, izbačena oko tri metra izvan bedema, čija visina dostiže 16 metara.

Prema vanjskoj oplati pretpostavlja se kako je njena unutrašnjost bila podijeljena na tri nivoa, te da je imala podrum, prizemlje i sprat. Na bedemima se nalaze velike puškarnice, polukružno zasvedene i konstruisane tako da se s platforme može pucati u stojećem stavu. Stari grad Bjelaj je upisan u kulturno-istorijsko nasljeđe Bosne i Hercegovine, ali je danas nezaštićen, prepušten zubu vremena i propadanju.

Svi koji posjete ovo mjesto složiće se kako izgleda kao prizor iz bajke, a zanimljivo je da je stari grad naročito volio posjećivati Ahmed Hromadžić, čuveni književnik i bajkopisac. Hromadžić je inače rođen u Bosanskom Petrovcu, a u svojim zapisima je svjedočio kako je tvrđava Bjelaj za njega inspirativno mjesto gdje se susreću i šapuću planinski i mediteranski vjetrovi.

Mnogi smatraju kako je upravo ovdje crpio inspiraciju za svoje bajkovite pripovijetke uz koje su odrasle i odrastaju brojne generacije.

